

ÉDOUARD LOUIS:

Ei enää Eddy (2014, suom. 2019)

ÉDOUARD LOUIS

Ei enää Eddy

Suomentanut

LOTTA TOIVANEN

TAMMI
HELSINKI

Ranskankielinen alkuteos *En finir avec Eddy Bellegueule* ilmestyi 2014.

Copyright © Édouard Louis, 2014

All rights reserved

First published by Editions du Seuil in 2014

Suomenkielinen laitos © Lotta Toivanen ja Tammi 2019

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä.

Painettu EU:ssa

ISBN 978-952-04-0805-3

Didier Eribonille

*Ensimmäistä kertaa nimeni
lausuttuna ei nimeä minua.*

MARGUERITE DURAS: *Lol V. Steinin elämä*

Ensimmäinen osa

Picardie

(1990-luvun lopulta 2000-luvun alkuun)

Kohtaaminen

Minulla ei ole lapsuudesta yhtään onnellista muistoa. En tarkoita, etten olisi niinä vuosina koskaan kokenut onnea ja riemua. Kärsimys nyt vain on totalitaarista: se tuhoaa kaiken mikä ei sovi sen järjestelmään.

Käytävään ilmestyi kaksi poikaa, ensimmäinen pitkä, punatukkainen, toinen lyhyt, huonoryhtinen. Pitkä punapää räkäisi *Siinä sulle päin pläsi*.

Paksu ja keltainen räkä valui pitkin naamaani hitaasti, se oli sellaista ällöttävästi löyhkäävää, vanhusten ja sairaiden kurkussa rohisevaa limaa. Poikien kimeä räkätys *Kato naama ihan räässä vitun mulkku*. Räkää valuu silmästä kohti huulia ja suuta. En uskalla pyyhkiä sitä pois. Voisin kyllä, sipaisisin vain hihaan. Sekunnin murto-osa, pikkuinen liike vain, niin räkä ei koskettaisi huuliani, mutta en pyyhi sitä pois, koska pelkään, että he loukkaantuvat, koska pelkään, että he hermostuvat vielä enemmän.

En olisi uskonut, että he tekisivät sellaista. Vaikka ei väkivalta minulle vierasta ollut, kaukana siitä. Olin aina varhaisimmista muistoistani lähtien nähnyt, kun humalainen isäni tappeli baarin edustalla muiden humalaisten kanssa, murjoi neniä ja hampaita. Miehet olivat katso-neet äitiä liian pitkään, ja isä raivosi viinapäissään *Kukasa luulet olevasi mitä vittua siinä tuijotat mun muijaa*. Äiti tyyntytteli isää *Älä nyt kulta, älä nyt* mutta hänen vastustelunsa kaikui kuuroille korville. Jossain vaiheessa isän kaverit aina menivät väliin, niin kuului tehdä, myös se kuului tosi ystävyyteen, kunnan kaveruuteen, se että heittäytyi taistelun tuoksinaan ja koetti erottaa isän ja sen toisen tyypin, isän juopumuksen verisen uhrin. Silloin kun meidän kissat saivat pentuja, näin miten isä sujautti vastasyntyneet kissanpennut marketin muovipussiin ja takoi sitä vasten kadun betonireunaa, kunnes pussissa hölskyi veri ja nau'unta lakkasi. Olin nähnyt isän teurastavan possuja puutarhassa, juovan niiden vielä lämmintä verta, jota hän valutti tehdäkseen siitä mak-karaa (verta huulilla, leualla, T-paidalla) *Ihan parasta, kuolevan elukan tuoretta verta*. Kun isä katkaisi possulta henkitorven, kuolevan eläimen kiljunta kiiri pitkin kyllä.

Minä olin kymmenvuotias. Olin uusi tulokas kou-lussa. Kun ne pojat ilmestyivät käytävään, en tuntenut heitä. En tiennyt edes heidän nimiään, mikä oli harvi-naista siinä vajaan kahdensadan oppilaan koulussa, jossa kaikki heti oppivat tuntemaan toisensa. Heidän aske-leensa olivat verkkaiset, he hymyilivät, heistä ei huoku-

nut vihamielisyyttä, ja niinpä aluksi luulin, että he olivat tulossa tekemään tuttavuutta. Mutta miksi isot tulivat puhumaan minulle, uudelle pojalle? Koulun piha toimi samoin kuin muukin maailma: isot eivät olleet tekemisissä pienten kanssa. Äiti sanoi samaa puhuessaan työläisistä *Me pienet ei kiinnosteta ketään, poroporvareita nyt ei ainaskaan.*

Siinä käytävässä he kysyivät, kuka minä olen, olenko minä se *Bellegueule*, Söpöliini, se josta kaikki puhuvat. Sitten he esittivät minulle kysymyksen, jota mietin itsenkin väsymättä kuukausia, jopa vuosia:

Ootsä se homo?

Kun he esittivät tuon kysymyksen ääneen, he kaiversivat sen minuun kuin polttomerkin, jollaisia kreikkalaiset painoivat hehkuvalla raudalla tai veitsellä yhteisölle vaarallisten, poikkeavien yksilöiden ihoon. En päässyt siitä eroon. Silloin kysymys yllätti minut, vaikka se ei ollut ensimmäinen kerta, kun minulle sanottiin niin. Haukkumasanoihin ei ikinä totu.

Olin voimaton, horjahdin. Hymyilin – ja sana *homo* kaikui, räjähteli päässäni, sykki sisimmässäni sydämenlyöntien tahtiin.

Olin laiha, he kai arvelivat, etten osaisi puolustautua kunnolla, ehkä en ollenkaan. Siinä iässä vanhempani sanoivat minua usein luuviuluksi, ja isä jauhoi lakkamatta samoja juttuja *Sä oot kyllä pelkkää luuta ja nahkaa.* Kotikylässäni arvostettiin runsasta elopainoa. Isä

ja molemmat veljeni olivat ylipainoisia, samoin monet suvun naiset, ja suosittu sanonta kuului *Turha kuolla nälkään, ylensyönti on hyvä tauti.*

(Seuraavana vuonna kyllästyin kuuntelemaan perheeni naljailua painostani ja aloitin lihotuskuurin. Ostin koulun jälkeen sipsipusseja tädiltä kinuamillani rahoilla – vanhemmillani ei olisi ollut niihin varaa – ja ahmin itseni turvoksiin. Olin siihen asti kieltäytynyt syömästä äidin rasvaisia ruokia, koska pelkäsin lihovani isän ja veljien kaltaiseksi – äiti tuskaili *Ei sun persläpi siitä tukkoon mene* – mutta nyt yhtäkkiä hotkin kaiken kohdalle osuvan niin kuin hyönteisparvet, jotka tuhoavat laajoja maa-alueita. Lihoin vuodessa parikymmentä kiloa.)

Aluksi pojat tökkivät minua sormella kevyesti ja naureskelivat rään valuessa yhä pitkin kasvojani, sitten he tönivät aina vain rajummin, kunnes pääni takoi käytävän seinään. Minä en sanonut mitään. Toinen tarttui minua käsistä, ja toinen potki minua yhä totisempänä ja vakavampana tehtävässään, ja hänen kasvoiltaan paistoi syvenvä keskittyminen, raivo, viha. Muistan ne iskut vatsaan, muistan kivun pään iskeytyessä tiiliseinään. Emme aina tule ajatelleeksi kipua, emme satutettua ja murjottua ruumista. Tällaisissa tilanteissa – siis ulkopuolisen silmin nähtynä – me ajattelemme nöyryytystä, ymmärtämättömyyttä ja pelkoa, mutta emme kipua.

Iskut vatsaan saivat minut haukkomaan henkeä, salpasivat hengityksen. Avasin suuni saadakseni happea, pullistin rintakehäni, mutta ilma ei suostunut virtaamaan sisääni: tuntui siltä kuin keuhkot olisivat olleet täynnä lyijynraskasta paksua tahmaa. Ne olivat yhtäkkiä jähmeät. Ruumiini täräsi, se ei tuntunut enää kuuluvan minulle, ei noudattanut tahtoani. Se oli kuin vanheneva ruumis, joka erkanee mielestä ja jonka mieli hylkää, koska se kieltäytyy tottelemasta. Ruumis josta tulee taakka.

He nauroivat, kun naamani punehtui hapenpuutteesta (työväenluokan luonnollisuus, naureskelevan köyhälistön yksinkertaisuus, *nuo lupsakat veikot*). Kyynelet kihosivat silmiini itsestään, katseeni sameni kuten käy kun ihminen tukehtuu sylkeensä tai ruokaan. He eivät tiedäneet, että kyynelet johtuivat tukehtumisesta, he kuvittelivat että minä itkin. He kävivät kärsimättömiksi.

Kun he tulivat minuun kiinni, haistoin heidän hengityksensä, happaman maidon, kuolleen eläimen hajun. Heidän hampaitaan ei luultavasti koskaan pesty eikä minun liiain. Kotikyläni äidit eivät piitanneet lastensa suuhygieniasta. Hammaslääkärillä käyminen oli liian kallista, ja viime kädessä rahapula aina ohjaili valintoja. Äidit sanoivat *On elämässä tärkeämpiäkin asioita*. Yhä edelleen maksan tuosta perheelleni ja yhteiskuntaluokalleni tyyppillisestä laiminlyönnistä kamalilla särkyillä, unettomilla öillä, ja kun vuosia myöhemmin olin Pariisissa opiskele-

massa, kaverit kysyivät *Miksi ihmeessä vanhempasi eivät vieneet sinua oikojalle.* Minä valehtelin. Vastasin, että vanhempani olivat boheemeja älykköjä ja kantoivat niin paljon huolta kirjallisesta sivistyksestäni, että olivat toisinaan unohtaneet huolehtia terveydestäni.

Käytävässä pitkä punapää ja huonoryhtinen pätkä huusivat. Haukkumasanoja ja iskuja sateli, mutta minä olin hiljaa, edelleen. *Hintti, homo, homppeli, hinttari, homoilija, hanuristi, homotintti, hinuri, hinaaja, perämies, tuuppari (takatuuppari), puppeli, fägäri, fagotti, perähöylä tai homoseksuaali, gay.* Joskus osuimme kohdakkain tungoksessa koulun portaissa tai muualla, keskellä koulunpihaa. He eivät voineet hakata minua kaikkien nähden, eivät he niin tyhmiä olleet, heidät olisi voitu erottaa. He tyytyivät huuteluun, pelkkään *homoon* (tai vastaavaan). Kukaan lähistöllä ei kiinnittänyt asiaan huomiota, mutta kaikki kuulivat sen. Luulen, että kaikki kuulivat, koska muistan muiden oppilaiden tyytyväiset hymyt pihalla ja käytävällä, ikään kuin he olisivat nauttineet nähdessään ja kuullessaan pitkän punapään ja huonoryhtisen pätjän jakavan oikeutta, sanovan ääneen sen, mitä kaikki ajattelivat itsekseen ja ohi kulkiessani keskenään supattivat *Kato Söpöliini, se hinttari.*

Isäni

Muutama sana isästä. Vuonna 1967, isän syntymävuotena, kylän naiset eivät vielä menneet sairaalaan. He synnyttivät kotona. Isoäiti synnytti isän kotisohvalla, joka oli yltä päältä pölyssä ja kissan- ja koirankarvoissa ja rapais-ten kenkien likaama, koska kenkiä ei riisuta eteisessä. Kotikylässäni on toki päällystettyjä katuja, mutta käytössä on vieläkin paljon hiekkateitä joilla lapset leikkivät, asvaltoimattomia hiekka- ja sorateitä, pellonpientareita jotka sadepäivinä muuttuvat mutavelliksi.

Ennen kuin tulin yläkouluikään, kävin monta kertaa viikossa pyöräilemässä hiekkateillä. Kiinnitin pinnoihin pahvinpalan, jolloin pyörä pärisi mopon lailla.

Isän isä joi paljon viinaa: pastista ja viiniä viiden litran laatikkopakkausista niin kuin useimmat kylän miehet. Viina haetaan kylän ruokakaupasta, joka toimii myös baarina, tupakkakioskina ja leipävarastona. Siellä voi käydä ostoksilla mihin vuorokaudenaikaan tahansa, sen kuin koputtaa kauppiaiden oveen. He kyllä palvelevat.

Isoisä joi paljon viinaa ja humalassa hakkasi isoäitiä: käännähti äkkiä vaimon puoleen ja haukkui tämän, viskoi päälle tavaroita, joskus tuolinkin, ja löi. Isä oli silloin vielä pieni poika, heiveröisen ruumiinsa vanki ja katseli vierestä voimattomana. Hän kartutti raivoaan vaitonaisuena.

En kuullut tätä isältä. Isä ei puhunut, ei ainakaan tällaisista asioista. Äiti hoiti sen puolen, se oli naisten tehtävä.

Eräänä aamuna – kun isä oli viisivuotias – hänen isänsä lähti lopullisesti, varoittamatta. Isoäitini, joka myös välitti eteenpäin suvun tarinoita (iänikuinen naisten tehtävä), kertoi siitä minulle. Hän nauroi asialle vielä vuosia myöhemmin, koska oli niin onnellinen, kun oli vihdoinkin päässyt eroon miehestään *Se lähti yhtenä aamuna tehtaalle eikä tullut kotiin syömään, sitä odoteltiin kyllä*. Isoisä oli töissä tehtaassa, hän toi taloon palkan, ja hänen häivyttyään perhe jäi puille paljaille, rahat riittivät hädin tuskin ruokaan kuudelle, seitsemälle lapselle.

Isä ei sitä koskaan unohtanut, hän sanoi minun kuulteni *Se mulkku hylkäsi meidät, jätti äidin tyhjän päälle, kusen sen äijän muistolle*.

Kolmekymmentäviisi vuotta myöhemmin, sinä päivänä jona isoisä kuoli, olimme kotona ja istuimme olohuoneessa katsomassa televisiota.

Isälle tuli puhelu sisarelta tai hoitokodista, jossa *isä-ukko* oli viimeiset päivänsä viettänyt. Soittaja sanoi *Sinun – teidän – isänne menehtyi aamulla, syöpään, tai oikeastaan tapaturman aiheuttamaan lonkkamurtumaan,*

vamma paheni, me teimme kyllä kaikkemme, mutta häntä ei kyetty pelastamaan. Isoisä oli kiivennyt oksimaan puuta ja sahannut oksan jolla istui. Kun soittaja kertoi siitä, vanhempani olivat tikahtua nauruun, meni hetki ennen kuin henki taas kulki *Ai sahasi oksan jolla istui, mikä idiootti, uskomaton juttu.* Tapaturma, lonkkamurtuma. Isä oli riemuissaan ja sanoi äidille *Vihdoinkin se paskapää kuoli.* Ja myös *Käyn ostamassa pullon tämän kunniaksi.* Muutama päivä sen jälkeen isä täytti neljäkymmentä vuotta, hän oli ikionnellinen ja sanoi, että nyt oli tuplasti aihetta juhlaan, kaksi hyvää syytä *vetää lärvit.* Vietin illan heidän kanssaan ja hymyilin niin kuin lapsi, joka matkii vanhempiensa mielialaa tietämättä oikein miksi (päivinä joina äiti itki matkin häntä ymmärtämättä miksi, kunhan itkin). Isä muisti ostaa minullekin limsaa ja lempisuolakeksejäni. Minulle ei ole koskaan selvinnyt, kärsikö isä äänettömästi, hymyilikö hän isänsä kuolemasta kuullessaan samalla tavoin kuin ihminen saattaa hymyillä, kun hänen kasvoilleen syljetään.

Isä oli lopettanut koulunkäynnin hyvin nuorena. Hän kävi mieluummin lähikylien bileissä ja meni mukaan tappeluihin joita niissä aina syntyi, ajeli mopolla – silloin niitä sanottiin kumitassuiksi – suuntasi lammille missä kalasti päiväkausia, puuhaili autotallissa ja korjaili mopoa, viritti peliään, jotta se olisi tehokkaampi, nopeampi. Silloinkin kun hän yritti käydä lukiota, hänet erotettiin usein väliaikaisesti, koska hän aukoi päätään opettajille, kiroili ja lintsasi.

Hän puhui usein tappeluistaan *Olin kovis kun olin vii-
sitoista, kuusitoista, tappelin koko ajan koulussa ja bileissä
ja me oltiin aina lärvit kavereitten kanssa. Meitä ei kiin-
nostanut mikään, pidettiin vaan hauskaa, ja siihen aikaan
sai heti uuden duunin, jos tehtaalta tuli kenkää, vähän eri
meno nykyään.*

Hän oli jättänyt lukion ammatillisen linjan kesken ja mennyt töihin messinkiosia valmistavaan kylän tehtaaseen aivan kuten hänen isänsä, isoisänsä ja isoisoisänsä ennen häntä.

Kylän kovanaamat, joissa henkilöityivät kaikki kii-vaasti suitsutetut miehiset arvot, eivät alistuneet koulu-kuriin, ja isälle oli tärkeää, että hän oli ollut kovis. Kun isä kutsui veljeäni tai serkkujani kovanaamoiksi, hänen äänestään kuului ihailu.

Eräänä päivänä äiti ilmoitti isälle olevansa raskaana. Elettiin 1990-luvun alkua. Hän sai pojan, minut, heidän ensimmäisen yhteisen lapsensa. Äidillä oli ensimmäisestä avioliitosta jo kaksi lasta, isoveljeni ja -siskoni. Heidät oli siittänyt hänen ensimmäinen aviomiehensä, alkoholisti, joka kuoli maksakirroosiin ja löydettiin vasta monta päivää myöhemmin lattialta lojumasta. Hän makasi hajoamistilassa ja matoja kuhisevana; vahamaisen, kellertävän naaman keskellä oli golfreian kokoinen aukko, ja eritoten poski oli mädäntänyt ja leukaluu toukkien paljaaksi kaluama. Isä riemuitsi äidin ilmoituksesta. Meillä päin ei riittänyt se, että oli itse ollut kovis, vaan omista pojista piti myös kasvattaa kovanaa-

moja. Isät pönkittivät maskuliinista identiteettiään poikiensa avulla, miehiset arvot piti välittää pojille, ja niin isä aikoi tehdä, hän tekisi minusta koviksen, pelissä oli hänen miehen ylpeytensä. Hän oli päättänyt nimetä minut Eddyksi televisiosta katsomiensa amerikkalais-sarjojen mukaan (iänikuinen televisio). Perin siis hänen sukunimensä Bellegueulen kaikkine sen historiallisine rasitteineen, niin että koko nimeni oli Eddy Bellegueule. Kovanaaman nimi.

Hienostelua

Romahdutin isän toiveet ja unelmat nopeasti. Ongelma diagnosoitiin heti elämäni ensi kuukausina. Olin ilmeisesti sellainen jo syntyessäni, kukaan ei ole koskaan ymmärtänyt ongelman alkuperää, sitä mistä oli tullut tuo tuntematon voima, joka otti minut valtaansa heti syntymässä ja teki minusta oman ruumiini vangin. Kun aloin ilmaista itseäni ja opettelini puhumaan, ääneni sai luonnostaan tyttömäisiä sävyjä. Se oli muiden poikien ääntä kimeämpi. Aina puhuessani huidoin käsilläni ja viittilöin, vispasin ilmaa.

Vanhempani sanoivat sitä hössöttämiseksi, he komsivat *Lakkaa hössöttämästä*. He ihmettelivät *Minkä takia Eddy käyttäytyy kuin muija*. He käskivät *Rauhoitu, lakkaa huitomasta hullun lailla*. He luulivat, että olin itse valinnut tyttömäisyyteni, että se oli jonkinlainen oma kauneusihanteeni, johon pyrin heidän kiusakseen.

En itsekään tiennyt, miksi olin sellainen kuin olin. Olin eleittäni orja enkä ollut valinnut kimeää ääntäni.

ÉDOUARD LOUIS (aiemmin Eddy Bellegueule, s. 1992 Hallencourtissa) kirjoitti esikoisteoksensa *Ei enää Eddy* vain 21-vuotiaana. Ensimmäinen kustantaja hylkäsi kirjan sillä perusteella, että sen kuvaamaa köyhyyttä ei olisi Ranskassa ollut enää sataan vuoteen. Kun kirja julkaistiin, siitä tuli arvostelumenestys, sitä myytiin yli 300 000 kappaletta, ja se herätti kiivasta poliittista keskustelua. Louis on opiskellut sosiologiaa Pariisissa, ja hän kirjoittaa neljättä kirjaansa.

Ranskan viime vuosien kohutuin romaani on sekä vangitseva kasvutarina että tarkkanäköinen kuvaus länsimaisen yhteiskunnan jakautumisesta. Kipeän ajan-kohtainen omaelämäkerrallinen romaani nousee lähes julman niukkaa kerrontaansa suuremmaksi kuvaksi eriarvoisuudesta, suvaitsemattomuudesta sekä ihmisistä, jotka poliitikot ovat unohtaneet.

”Yksi sukupolvensa tärkeimpiä kirjallisia ääniä.”

THE GUARDIAN

Päällys: Perttu Lämsä

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-0805-3